

JEZIK JUGOSLAVENSKE DJECE KOJA ŽIVE U SVEDSKOJ (Preliminarni rezultat! sociolingvističkog istraživanja)

Andrine Pavlinic-Wolf, Josip Anić, Zdenko Ivezić

1. Uvod; ciii istraživanja

Iz opsežnijega sociolingvističkog iatraživanja čiji se rezultati tek obrađuju, iznijet ćemo preliminarne rezultate ispitivanja u Svedskoj (Lund i Malmö). Ieto ispitivanje provedeno je na ekviva-lentnom uzorku učenika (svugdje približno po 50 ispitanika) u jos sedam evropskih zemalja prljema jugoslavenskih ekonomskih migrana-ta (Austrija, Danska, Francuska, Nizozemska, SR Njemacka, Svicarska i Velika Britanija).

Svrha ovoga projekta Centra za istraživanje migracija i narod-nosti iz Zagreba jest snimiti jeziönu kompetenciju (Lj.) potomaka jugoslavenskih ekonomskih migranata u evropskim zemljama, identificirati njihove jezične problème i istražiti im uzroke. Istraživački interes jednako je usmjeren prema jeziänim problemima zajedničkim jugoslavenskoj djeci/omladini u osam evropskih zemalja imigracije, kao i onima koji su za njih specifični u svakoj poje-dinoj zemlji.

2. Uzorak i oostupak primiiienien u istrazivanju

Zbog financijskih i organizacijskih razloga istraživanje smo proveli na prigodnom uzorku (polaznici jugoslavenske dopunske skole/nastave materinskog jezika). Svjesni njegove ograničene reprezentativnosti, spoznaje do kojih dođerao ne kanimo genera-lizirati. Ovako prikupljeni podaci svejedno su relevantni i repre-zentativni za skup iz kojega je biran uzorak.

U svakoj imigrantskoj zemlji ispitali smo po pedeset učenika jugoslavenskog porijekla, oba spola, dobi između deset i osamnaest godina. Materineki jezik oba roditelja (bez obzira žive li zajedno

ili ne) jest hrvatski ili srpski (Li). Ispitanici su barem polovi-cu svoje dobl proveli u inozemstvu (pod inozemstvom podrazumijeva-mo avaku zemlju, makar u njoj ispitanik bio i roden, osim SFR Jugoslavije).

Anketiranje je provedeno grupno, a anketu su većinom proveli naetavnici dopuneke âkole/nastave materinskog jezika (uz prethodnu instrukciju ietraživača). Oni su, između ostalog, upućeni da vrijeme rječavanja ne ogranifiavaju (ali se iz nekih upitnika zaključuje da se od toga i odstupalo).

Anketni upitnik je, uz uvodnu uputu ispitanicima, bio etruk-turiran iz tri dijela. Prvim dijelom željeli smo prikupiti socio-demografike podatke o Ispitaniku, te utvrditi komunikacijski doseg njegova materinskog jezika, odnosno funkcija što ih taj jezik obavlja (hipoteza: ukoliko je taj doseg veći i jezik obavlja vise funkcija, utoliko je bliži jeziönom standardu u domovini i manje podložan promjeni). Drugi dio bio je test znanja - zadaci viēestrukog izbora (poznavanje materinskog jezika na lingvistickim razinama fonologije, morfologije, sintakse, leksika i ortografije). Teet eadrži 25 pitanja sa tri ponuđena odgovora, od koj ih je uvijek samo jedan točan, drugi pogresan, a treći sasvim pogresan. Ispitanik je dužan oznaciti ispravan odgovor. U trećem dijelu od iepitanika se tražilo da napiše slobodni sastav na jednu od ponuđenih tema (Moja škola; Hoj dom; Moja domovina Jugoslavija; Moja nova domovina).

3. Preliminarni rezultati ispitlvania

3.1. Iepitanici u Svedskoj i njihova sociokulturna pozadina

Polazeći od općih odrednica sastavljen je i poduzorak ispitanika u Svedskoj.

U Lundu i Malmöu ispitano je pedesetoro djece jugoslavenskog porijekla: 25 dječaka i 25 djevojčica u dobi od 10 do 18 godina (N=50). Njihova prosjefina dob je 14 godina i 4 mjeseca (djecaci su u prosjeku 4 mjeseca mlađi od svojih kolegica). Skolski razredi u kojima se nalaze iepitanici u srazmjeru su sa njihovom dobi.

Tridesetdevetoro ili 78% njih¹ rođeno je u Svedskoj, jedan ispitanik roden je u Austriji, a preostalih deset u Jugoslaviji. Trideset i troje iepitanika, osim u kraćim posjetama, nisu uopće živjeli u Jugoslaviji, trinaest ih je provelo u domovini do tri godine, a svega četiri ispitanika nešto duže (jedan 5 godina,

drugi 6, treći 7 i četvrti 8 godina). Prosječan boravak u domovini onih ispitanika koji su u njoj duže živjeli (N=17) nije niti 2 godine i 9 mjeseci, a ako bismo njegovu duljinu računali na temelju ukupnog N (=50), bi bi kraći od pet mjeseci. Ovaj nepovoljni uvjet za prijem i razvitak materinskog jezika je, dakle, vrlo izražen.

Prema izjavama ispitanika, deseterici je otac završio do osam razreda osnovne škole; dvadesetčetvorici zanatsku, industrijsku ili srednju školu; deveterici visu školu ili fakultet, dok sedam ispitanika taj podatak ne zna ili ga nisu naveli.

Kako se moglo očekivati, majke su slabijeg obrazovanja od očeva; dvadeset i jedna završila je osam ili manje razreda osnovne škole; osam ima završenu zanatsku, industrijsku ili srednju školu; jedanaest ima visu školu ili fakultet, a za deset majki ne navodi se taj podatak. Zapošleni oboje i majke u većini slučajeva obavljaju poslove u skladu sa svojom stručnom osposobljenošću (šest majki su uzdržavane osobe, ali i četvorica očeva).

Svi ispitanici - njih pedesetero - žive zajedno s majkom, a u devet obitelji ispitanika ne živi otac. U većini slučajeva u obitelji živi još neki član, ili više njih, a najčešće je to brat ili sestra (po jedan ispitanik ima još baku, tetu, ujaka).

Svi ispitanici pohađaju redovnu školu u Švedskoj. Samo devet ispitanika školovalo se i u Jugoslaviji i ukupno su završili 17 razreda, tj. prosječno su se u zemlji porijekla školovali manje od dvije godine. Utjecaj jugoslavenskog školskog sistema na njihovo poznavanje materinskog jezika bio je, dakle, malen.

Opći školski uspjeh naših učenika u švedskoj školi na zavidnoj je razini: desetero su odlični učenici, dvadeset i jedan vrlo dobar, a s dobrim uspjehom ima ih osamnaestoro (jedan ispitanik nije odgovorio na ovo pitanje). Dužina boravka u zemlji prijema u našem slučaju nije u značajnoj korelaciji s općim školskim uspjehom.

Osim jednog ispitanika koji se nije izjasnio, svi smatraju da su ih njihovi švedski vršnjaci dobro prihvatili. Njih sedamnaestoro drži da to mogu zahvaliti svome dobrom poznavanju švedskoga jezika, devetero za sebe smatraju da su dobri drugovi-prijatelji i da su zato tako prihvaćeni, petoro to pripisuju činjenici da su u Švedskoj rođeni, osmoro navodi različite druge razloge, a sedmoro ne zna razlog. Nasi ispitanici, dakle, ne osjećaju ksenofobiju, pa niti slični zazor svojih švedskih kolega prema strancima. (Druga

je stvar koliko doživljavanje ovakve prihvaćenosti možda interferira s potrebom njegovanja i razvijanja materinskog jezika, koji - naravno - ne mogu prakticirati sa evojim svedskim prijateljima.)

Osjećaj naših ispitanika da su prihvaćeni kao ravnopravni partneri rezultira i njihovom neselektivnošću u izboru drugova i prijatelja. Samo šestoro anketiranih preferiraju jugoslavenske vršnjake "jer su društveniji", petoro se radije druže sa zemljaci-ma "radi jezika", te još petoro iz raznih drugih razloga. Naeuprot tome, sedamnaest ispitanika izjavljuje da ne prave nikakvu razliku u izboru drugova i prijatelja između jugoslavenskih i svedskih vršnjaka.

Znatna integriranost naših ispitanika u svedsko društvo vidljiva je i iz njihove participacije u slobodnim aktivnostima. Tridesetoro učenika članovi su neke škole, sportske, kulturno-umjetničke ili tehničke organizacije ili kluba. Preferiraju se sportske aktivnosti, a potom kulturno-umjetničke.

Interes za mjesta okupljanja Jugoslavena u ispitanika nije jače izražen. Samo jedanaestoro često posjećuju takva mjesta, dvadeset i troje rijetko, a osamnaestoro nikada (dvoje nije odgovorilo). Čini se da ni nastupi na priredbama jugoslavenskih klubova nisu atraktivni (više od polovice ispitanika nije niti jednom nastupilo na nekoj priredbi koju su organizirali Jugoslaven!). Kod onih koji su nastupali (devetoro čak četiri ili više puta godišnje) najčešće o plesu (14) i recitiranju (12).

Samo je jedan ispitanik izjavio da nema mogućnost učenja materinskog jezika, što je zacijelo greška, jer anketiranje je provedeno baš na satu nastave materinskog odnosno tzv. domaćeg jezika. Jedanaest ispitanika spominju da se u njihovoj školi predaje i makedonski!, a devet slovenski! jezik.

Na pitanje od koga su najviše naučili materinski jezik ispitanici su odgovorili ovako: četvero u domovini prije dolaska u Svedsku, tridesetpetoro od roditelja u Svedskoj, devetoro svoje poznavanje jednako duguju roditeljima i nastavnicima u Svedskoj, a dvoje najviše zasluga pripisuje jugoslavenskim nastavnicima. Braća, prijatelji i jugoslavenski susjedi nisu značajan činitelj.

Dvadeset ispitanika svoje znanje materinskog jezika ocjenjuju kao "odlično", osamnaest "vrlo dobro", deset "dobro", a samo jedan priznaje da ga poznaje "loše" (jedan ispitanik nije dao odgovor). Do izražaja dolazi precjenjivanje vlastite jezične kompetencije.

Prema vlastitoj komparativnoj ocjeni poznavanja L_1 i L_2 , osam-naestoro ispitanika podjednako dobro znaju materinski i švedski jezik, sedmero "znatno bolje" zna materinski, a jedan "nešto bolje".

Radi usporedbe e L_1 , evo još nekih podataka o L_2 naših ispitanika.

Švedski su jezik, tvrdi njih sesnaestoro, ponajviše naučili u školi od domaćih nastavnika, a samo u dva slučaja presudan obrazovni utjecaj imali su roditelji i drugi članovi obitelji. Svi ostali ispitanici svoje poznavanje švedskoga duguju drugim faktorima (prijateljima, vršnjacima, susjedima, poznanicima). Zanimljivo je da ni jedan ispitanik ne priznaje da loše zna švedski jezik (čak trideset i četvero smatraju da ga znaju "odlično", dvanaestoro "vrlo dobro" i četvero "dobro"). Ipak, sedmero ispitanika navodi da su u početku imali problema zbog nepoznavanja jezika, od kojih četvero u nastavi jer nisu razumjeli predavanja. Stoga, šest ispitanika priznaju da im se još i sada, iako rijetko, zna desiti neki problem zbog nedovoljnog poznavanja švedskoga. Nasuprot ovima, čak dvadeset i jedan ispitanik tvrdi da pomaže roditeljima i drugim Jugoslavenima u komuniciranju sa švedskom okolinom (u kupovini, pri ispunjavanju različitih formulara, u razgovoru i sl.)

Čestota upotrebe L_1 i L_2 različita je i zavisi o prilici i sugovorniku. Materinski jezik služi, prije svega, za komuniciranje s roditeljima (45 ispitanika), značajno manje u kontaktima s braćom i sestrama (15), a posebno rijetko u igri (7). Istina, ima ispitanika koji izjavljuju da podjednako često u različitim prigodama koriste i L_1 i L_2 (dvoje s roditeljima, osmero s braćom i sestrama i osmero u igri).

Za jedanaestoro ispitanika jezik na kojem misle, razmišljaju uvijek je hrvatski ili srpski, dvadeset i jedan uglavnom misli na švedskom (a još jedan prevodi u sebi sa švedskoga i kad govori hrvatskim ili srpskim), dva ispitanika su odgovorila da misle na jeziku kojim trenutno govore, trinaest ih ne zna odgovoriti na ovo pitanje, a dvojica nisu dala nikakav odgovor.

O dominantnosti L_2 može se bolje zaključiti iz odgovora na pitanje o jeziku na kojem se lakše pismeno izražavaju. Za tri-desetdvoje ispitanika to je švedski, a za samo jedanaestoro materinski jezik (četvero ispitanika smatraju da se podjednako uspješno mogu izražavati na oba jezika; jedan se nije izjasnio).

Kolika god bila briga prosvjetnog sistema u zemlji imigracije da se materinski jezik strane djece održi i njeguje, ona se nikad po intenzitetu i ekstenzitetu (i po logici stvari) ne može mjeriti s pažnjom koja se ukazuje nastavi većineknog jezika i tome jeziku kao nastavnom mediju. Sa L₂ strano se dijete susreće u viae različitih domena upotrebe, dok je za L₁ prirodna sredina jedino obitelji, a izvan doma taj je jezik tek oznaka "stranosti" dje-teta (zato će ono pribjegavati koristenju vecinskog jezika čak sa braćom i sestrama, kao što je pokazalo ovo i druga istraživanja). Komunikacijski doseg L₁ veoma je skroman i sužen na "domaću" upo-trebu, koja iz niza razloga njegov razvitak ne može pokrenuti s te razine. Tu i zato otpočinje proces raslojavanja i gubljenja jezika, njegove marginalizacije. Treća generacija migranata neće ni moći od svojih roditelja kvalitetno naučiti materinski jezik, odnosno jedini jezik svojih predaka.

Jezifini standard L₁ može se djeci približiti i na druge načine osim u dopunskoj školi/nastavi materinskog jezika, roditeljskom domu i jugoslavenskom klubu ili nekoj drugoj sličnoj ustanovi ili organizaciji. Mislimo ovdje na odlaske u domovinu rodbini ili prijateljima, organizirane boravke u društvenim aranžmanima, čitanje knjiga, novina, časopisa na materinskom jeziku, praćenje radio i TV programa, dopisivanje sa zemljacima i dr. Pitali smo naše ispitanike i o tome koliko prakticiraju ovakve aktivnosti.

Četrdesetoro ispitanika posjećuju domovinu jedanput godišnje, šestoro dvaput, dvoje tri, četiri pa i više puta, a jedan nikada (jedan ispitanik nije odgovorio). Dužina tih posjeta također je različita, od petnaest dana do preko dva mjeseca. Na organiziranom ljetovanju, zimovanju, ekskurziji, odnosno radnoj akciji sudjelovalo je njih sesnaestoro.

S osobama u Jugoslaviji dopisuje se tridesetoro ispitanika na hrvatskom ili srpskom jeziku, a još dvoje korespondiraju, osim na materinskom, i na švedskom, odnosno engleskom jeziku.

Samo troje ispitanika često čitaju literaturu i periodiku na hrvatskom ili srpskom jeziku nego na švedskom, šestoro navodi da podjednako često čitaju na L₁ i L₂, a četrdeset i jedan ispitanik čitao je često na švedskom nego na materinskom jeziku.

Radio i TV emisije na materinskom jeziku kod naših su ispitanika znatno popularnije od ostalih na L₁: od tridesetsedmoro ispitanika koji prate takve emisije čak tridesetšestoro njih izdvojilo je "Horizont", a po popularnosti daleko zaostaju vijesti (4) i "Sprâka" (4).

Poznavanje materinskog jezika naših ispitanika rezultat je, dakle, nejednakog all kombiniranog djelovanja viae faktora, ali i samoaktiviteta pojedinaca.

3.2. Rezultati testiranja gramatike i pravopisa

Kao što je rečeno, za svaku lingvističku razinu postavili smo po pet pitanja, pa kako je N=50, to je maksimalni mogući broj točnih odgovora za svaku razinu 250.

Ukupno je najviše točnih odgovora bilo na sintaktičkoj razini -231 ili 92, 4*% (u deset slučajeva nije dat odgovor, a devet ih je netočnih). Na drugom mjestu po točnosti nalazi se zbroj odgovora na semantičkoj razini - 208 ili 83,2% (16 bez odgovora, 26 netočnih). Slijedi zbroj odgovora na fonološkoj razini - 205 ili 82,0% točnih (34 su odgovora netočna, a u 10 slučajeva nije bilo odgovora). Najslabije znanje učenici su pokazali na morfološkoj i ortografskoj razini. Na razini morfologije bilo je ukupno 188 točnih odgovora ili 75,2%. (46 netočnih, 16 bez odgovora). Na razini ortografije (pravopisa) bilo je ukupno 186 točnih odgovora ili 74,4% (47 netočnih i 17 bez odgovora).²

Gledano u cjelini, bez obzira na lingvističku razinu pitanja, ispitanici su u 81,5% slučajeva točno odgovorili, u 12,9% slučajeva dali su netočan odgovor, a u 5,6% slučajeva odustali su od odgovora.

3.3. Podaci o slobodnom sastavu učenika

Od pedesetoro ispitanih učenika devetoro nije željelo, znalo ili stiglo napisati sastav ni o jednoj od predložene četiri teme. Najveći broj učenika odlučio se za temu "Moja škola" (18), a nešto manji broj za "Moja domovina Jugoslavija" (14). Temu "Moj dom" izabralo je petoro učenika, a "Moja nova domovina" četvero.

U cilju što objektivnijeg valoriziranja pismenog sastava izradili smo kodni plan obrade, kojim smo željeli omogućiti točnu evidenciju jezičnih varijabli (npr. stupanj shvaćenosti teme, raščlanjenost sadržaja, povezanoet rečenica u diskurzu, dužina sastava, sročnost u licu, rodu, broju i padežu, sintaksa padeža, konjugacija glagola, asimilacija, pretvaranje l u o, pisanje slova č i đj sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, pisanje velikog slova, interpunkcijski znaci, slovčane greške itd.). Ovdje ipak nećemo iznositi sve dobivene rezultate, već ćemo se zadovoljiti samo nekim naznakama.

Prvo što kod ovih sastava pada u oči njihova je vrlo skromna dužina. Čak i kod učenika najviših razreda rijetki su sastavi duži od pet složenih, odnosno osam prostih rečenica (na primjer, cijeli sastav jednoga "sedmasa" izgleda ovako: "Ja bi samo htio da kažem da mi je u Švedskoj odlično i da se dobro osjećam." Ima dosta tek nešto boljih) Pojavlja se pitanje da li uopće jednu do tri rečenice (5 ispitanika) nazvati sastavom (bez slobodnog sastava ili sa sastavom dužine do tri rečenice ukupno je bilo 14 učenika).

Druga karakteristika ovih radova oskudnost je leksika i stereotipnost izražajnih sredstava. Upotreba riječi najčešće je pravilna, ali u izrazu preteže banalnost, fraziranje. Kad se faktičnoj točnosti izričaja i ne može prigovoriti, nedostaje originalnosti i slikovitosti (po sastavima teško bierno mogli zaključiti koji razred pohađa ispitanik, jer je većina sastava na podjednakoj razini pismenosti).

Analitički promatrano, sastavima se ne mogu osporiti stanovite kvalitete. Na primjer, kongruencija (eročnost) u licu i rodu korektna je u 78,0% slučajeva, a u broju i padežu u 65,8% slučajeva. Vjerujemo da se sličan stupanj pogrešaka sreće i u naših učenika u domovini (sigurno na složenijem jezičnom materijalu). U 75,6% slučajeva naši ispitanici nisu griješili u konjugaciji glagola, a u 58,5% slučajeva u sintaksi padeža. Relativno su rijetke pogreške u slobodnim sastavima kod gubljenja suglasnika (12,2%). Često su kod pisanja velikog i malog slova (29,3%), razlikovanja slova č i š (39%), sastavljenog i rastavljenog pisanja riječi (34,2%), asimilacije (24,4%), refleksa é (43,9%) itd. Veću nesigurnost ispitanici pokazuju u upotrebi interpunkcijskih znakova (73,0%).

Dovodeći u vezu kvalitet pismenih sastava i razred što ga ispitanici pohađaju, te primjenjujući školske vrijednosne kriterije uobičajene u domovini, distribucija sintetskih ocjena bila bi sljedeća: odličnih pismenih sastava - 15,0%, vrlo dobrih - 24,0%, dobrih - 28,0% i loših - 33,0%. (Naravno, valja uzeti u obzir i osobno jednadžbu ocjenjivača, jer u nekog drugog ovi bi postojali nešto drukčiji.)

Trideset i šest ispitanika napisali su sastave (dvoje čak pjesme o domovini) koji su sadržavali četiri, pet i više rečenica. U osamnaest sastava iz ove kategorije nije zamijetena nikakva interferencija L1 i L2 (interferencije, dakle, nije bilo u ukupno dvadeset i jednom sastavu, uzmemo li u obzir i onih pet

prekratkih). Za jedanaest ispitanika karakteristična je, i to je ujedno najčešći tip interferencije sa L₂, redukcija padežnog sistema Li i nesigurnost u upotrebi padeža (jedan primjer: "Ja nebi ostavila ovo lepo i sunfano mesto sa sve mole rodake i druQOve'/sastav 1/. (Švedski jezik ima pet deklinacija i samo dva padeža u singularu i dva u pluralu (nom. i gen.), dok se svi ostali odnosi u rečenici izražavaju pomoću prijedloga i imenice u nominativu.) (Vidi SlaL 9, str. 21 i slij., posebno primjer 30, 43 i passim. - Primjedba red. L.6.) Od brojnih primjera interferencije dvaju jezika u sastavima naših ispitanika (pojedini sastavi obiluju primjerima) navest ćemo još neke. Druga veoma česta pogreška (rekurentna) je upotreba zamjenice uz glagolski oblik tamo gdje bi je govornici standarda u domovini izostavili (primjer: "Ovih posljednjih par godina mi, skoro uvek putujemo za Grfiku na more. Posle odprilike dve nedelje mi se opet vratimo u Smedereva" /1/). (U évedBkom je jeziku potrebno navoditi lifinu zamjenicu da se zna tko obavlja radnju jer glagoli imaju samo nastavak za vrijeme koji je u svim licima sg. i pl. isti, ali ne i nastavke za lica). Bilo je i nekoliko primjera pogresaka u kongruenciji (srofinosti) (primjer: "Svedi ne lede puno kroka /=kruha?/ ali piju puno mljeka /34/). Na morfosintaktičkoj razini zamijećene su i ove pogreške: odsustvo razlikovanja aspekta (vida) glagola (primjer: "Ali sad su gradili novu školu za sedmi do deveti razred" /49/) (pod utjecajem švedskoga u kojem ne posto-ji svršeni i nesvršeni vid); nesigurnost u upotrebi povratnih glagola (primjer: "Meni Crvena reka svida" /20/) (sv. tycka om -'svidati se', nije povratni glagol); sintaktički red riječi i rečenice (primjeri: "... i tu ja vollm naiviée da budem" /9/; "kad mi putujemo, vidimo mi dosta od Jugoslaviju" /2/ u švedskom jeziku, kao i u njemackom, stoji li glavna rečenica iza zavisne, u njoj dolazi do inverzije tipa VS); opfija je pojava da djeca ne razlikuju moi/svol (primjer: "Ja imam molu posebnu sobu" /9/ -šv. sin - 'svoj' postój i samo u 3. licu sg. >; u nekoliko slucajeva upotrijebljena je pogrešna prepozicija uz glagol (primjer: "Idem ja na disko /42/, jer sv. på. ima znafienja 'na, u') itd. Na kraju, spomenut ćemo i nekoliko primjera interferencije na razini leksika i ortografije. Neki ávedski termini i fraze upotrijebljeni su u Li kao doslovni prijevodi (primjeri: "sportski raspust" /14/ < Sv. sportlov - 'zimski praznici u veljafii'; "Latin škola" /25/ < Latinskola - izvorno 'Klasična gimnazija', sad naziv jedne gimna-zije u Malmöu; utjecaji švedske ortografije: "restaurang" /25/, "autobuss" /49/).³

Uspoređujući poznavanje materinskog jezika prilikom rješavanja zadataka visestrukog izbora i ono što je napisano u sastavima,

možemo zaključiti da je paeivno poznavanje jezika (prepoznavanje odgovarajućih jezičnih rješenja) bolje od aktivne primjene usvo-jenih standarda.

3.4. Faktori koji djeluju poticajno na učenje, očuvanje i njego-vanje Li

Ispitali smo samo neke faktore koji mogu (našu) migrantsku djecu motivirati na učenje i ocuvanje materinskog jezika.

Smatramo da znafiajan utjecaj na učenje materinskog jezika pred-stavlja namjera roditelja o povratku u domovinu, iz koje proizlazi njihova želja za reintegracijom u druötvu porijekla, te često i ukljucivanje ili vraćanje njihove djece u ekoleki Bietern autohtone zajednice. Kao ôto su potvrdili i rezultati ovoga ietraživanja, teško je riješiti migrantsku dilemu "ostati ili se vratiti" (vezati vlastitu budućnost svoje djece uz jednu iii drugu zemlju). O tome ne odlučuju uvijek samo subjektivne želje, već veoma često objektivne okolnosti ili neka kontingencija.

Roditeljski interesi i aspiracije ne moraju se uvijek podudara-ti sa dječjim. Kemlnovni su kompromis! i prikraćenja s jedne i s druge strane, a vrlo fiesto dolazi i do razdvajanja porodice (stara se generacija vraća na staro ognjište, a mlada prihvati novu sredinu). Planirana strategija životnog puta oćituje se i u sfer! jezika.

Muku životnog izbora dobro ilustriraju rezultati naēega ispiti-vanja: ēesnaestoro ispitanika navode da im se roditelji namjerava-ju vratiti u domovinu, jedanaestoro drže da im roditelji nemaju takvu namjeru, a čak dvadeset i troje ne znaju ôto će roditelji učiniti. U takvoj konstelaciji, trinaestoro ispitanika ne znaju da li namjeravaju (I) nastaviti ekolovanje u Jugoslav!ji, dvadesetde-vetoro nemaju tu namjeru, a samo osmoro planiraju nastavak ekolovanja u domovini.

Bitan motivacijski faktor za učenje Li može biti i potreba djece migranata da se identificiraju u vlastitoj etničkoj skupini, u narodu, u zemlji iz koje potjecu, u kojoj se govori jezikom êto ga trebaju učiti. Tridesetsedmoro ispitanika izjavilo je da se osjećaju Jugoslavenima, naspram njih jedanaestoro koji ni sami ne znaju sto su. Samo jedno se dijete ne osjeća Jugoslavenom. (Jedan ispitanik nije odgovorio.) Naôa pretpoetavka koju vâlja provjeriti ovim ietraživanjem jest da je u ispitanika nesigurna identiteta

manja i želja za učenjem materinskog jezika nego u onih kod kojih postoji nacionalni osjećaj.

Na posljednjem mjestu, ali ne i kao najmanje važan faktor, spomenut ćerao planove migrantske djece za budući život u domovini. U upitniku nije bilo precizirano implicira li taj budući život završeno školovanje u Svedskoj i uključivanje u rad u Jugoslaviji, ili završetak školovanja i zapošljavanje u domovini. Četrnaestoro ispitanika planiraju budućnost u Jugoslaviji, osamnaestoro u Svedskoj, trinaestoro nemaju nikakvih planova o tome, dvoje bi željelo živjeti u SR Njemačkoj, a troje se o ovome nije izjasnilo. Među razlozima zbog kojih u budućnosti žele živjeti u Jugoslaviji, šestoro navodi "to je moja domovina", troje "vole Jugoslaviju, ona im se sviđa, tamo je najljepše", troje "žele živjeti kod svojih ljudi, gdje imaju puno prijatelja i rodaka", a dvoje "imaju kuću u Jugoslaviji". Od ispitanika koji žele ostati živjeti u Svedskoj najveći broj (7) navodi kao razlog to da su u njoj rođeni, odrasli i školuju se, njih šestoro konstatiraju "tu mi je dobro", jedan ispitanik "radi zaposlenja", jedan "jer dobro zna svedskidok troje ne navode svoje razloge.

Svjesni smo činjenice da se tri spomenuta faktora međusobno prožimaju i prepliću, kao i da nije lako utvrditi stoje li naspram poznavanja materinskog jezika u naših ispitanika kao uzrok ili kao posljedica.

4. Zaključak

Preliminarnost izloženih rezultata ne dopušta nam iole ozbiljnija zaključivanja. To će omogućiti predstojeća statistička obrada podataka. Na temelju do sada pobrojanih frekvencija odgovora i inspekcije pismenih sastava možemo, ipak, konstatirati slijedeće:

- Tip uzorka ispitanih jugoslavenskih učenika u Svedskoj (pri-godni) nije u značajnijoj mjeri nereprezentativan, iako u uzorku nisu zastupljeni učenici koji ne polaze nastavu materinskog jezika. Vije od tri četvrtine naših ispitanika (78,8%) rođeno je u Svedskoj i oni, kao i ostali, žive najduže u ovoj zemlji. Svi su savladali švedski jezik, pohađaju redovne švedske škole i u njima postižu primjeren uspjeh. Dobro su prihvaćeni od švedskih vršnjaka, aktivni su u različitim društvima i klubovima i integrirani u švedsko društvo.

-

- Naši su ispitanici materinski jezik ponajviše naučili od svojih roditelja i s njima ga najviše koriste. Upotreba materinskog jezi-

ka u komuniciranju s braćom značajno je rjeđa, a u igri posebno rijetka. To upućuje na zaključak da je komunikacijski doseg materinskog jezika veoma skroman. Ograničenost upotrebe L1 samo na neke pojedince (roditelje) i samo na neke situacije (dom) svjedoči o njegovoj marginalizaciji. To ne pogoduje njegovom usvajanju niti razvitku. Dugi boravak u inozemstvu i redovita upotreba jezika većine interferentni su faktori za povećanje jezične kompetencije na materinskom jeziku.

- Prepoznavanje jezičnih normi materinskog jezika ima prevagu nad upotrebom tih znanja u pismenom izražavanju. Bas kao kod učenja stranog jezika, tako i ovdje kod materinskog, gdje je konverzacija insuficijentna i lektira siromašna, pasivno se znanje teško aktualizira. Pismeno je izražavanje na materinskom jeziku siromašno, s malim fondom korištenih riječi i visokim stupnjem stereotipnosti rečenične konstrukcije.

Bilješke

1. S obzirom na broj ispitanika (N = 50) lako je izračunati postotke: dobijaju se množenjem datog broja ispitanika sa 2. Zbog toga nećemo tekst opterećivati tim podatkom ukoliko nije neophodno.
2. Usporedbe radi, i kontrolne grupe zagrebačkih učenika (dva osma razreda, ukupno 56 učenika u dobi od 14 godina) najviše su grijesile na ortografskoj razini (17,1%), pa na morfoloskoj (7,9%) i fonoloskoj (5,8%). Zadatke na sintaktickoj i semantickoj razini zagrebački su ispitanici rješavali veoma uspješno (1,1% netočnih odgovora iz sintakse i samo 0,4% iz leksika).
3. Za ove i razne druge primjere interferencije L1 i L2 u sastavima naših ispitanika (što ih ovdje niemo naveli) zadužio nas je Mirko Hrupelj, nastavnik ävedskoga u Zagrebu.

SUMMARY

The paper is a presentation of some preliminary results of a sociolinguistic survey conducted on a sample of 50 children of Yugoslav origin, speakers of Croato-Serbian aged 10-18, who have been living and receiving their education in Lund and Malmö. The same survey, requiring only written responses, has been performed on a comparable sample (c. 50 children) in seven more European countries hosting Yugoslav labour migrants (Austria, Denmark, France, West Germany, Great Britain, the Netherlands, Switzerland). The purpose of this project, launched by the Centre for Migration and Nationalities Studies in Zagreb, is to examine the competence of Yugoslav migrant children in their mother tongue, to identify their language problems and locate their causes. The researchers' interest is focused on the language difficulties experienced by Yugoslav children and youths in all the European countries concerned and on their specific problems in each of those countries. Below we present some of the results of the survey, given in a condensed form.

1. Respondents in Sweden and their socio-cultural background

The sample consisted of 25 boys and 25 girls aged 14 years and 4 months on average. Their country of birth: Sweden - 39 children (78%), Yugoslavia - 10, and Austria - 1. Only 9 received some education in Yugoslavia, attending school there for less than 2 years on average.

The question of how they learnt their mother tongue: in their home country, before departing for Sweden - 4; from their parents in Sweden - 35; from their parents and teachers in Sweden alike - 9; from Yugoslav teachers - 2.

Their self-evaluation of mother-tongue skills: "excellent" 20; "very good" - 18; "fair" - 10; "poor" - 1; no response - 1. (Their language competence seems to be overestimated.)

Their comparative assessment of L1 and L2 skills: "equally good" - 18; "much better" L1 - 7; "slightly better" L1 - 1; superior L2 - 24.

A question of how they learnt Swedish: at school, from local teachers - 16; from parents and other family members - 2; from friends, peers, neighbours, acquaintances - the rest.

Their self-evaluation of their competence in Swedish: "excellent" - 34; "very good" - 12; "fair" - 4. (Nobody admitted a poor grasp of L₂.)

The proportion of L₁ vs. L₂ usage: varies from situation to situation and depends on the interlocutor. L₁ usage: communication with parents - 45; contacts with siblings - 15; at play - 7. L₁ as the language of thought and other mental processes - 11; mostly L₂ In the same function - 21; either of the two as the language of thought employed according to the situation of the moment - 2; the question was not understood - 13; no response - 2. L₂ dominance as perceived on the basis of the respondents' preferred language for the purpose of writing: Swedish - 32; L₁ - 11; the two treated equally - 6; no response - 1.

2. Results of testing L₁ at 5 linguistic levels

The majority of correct answers: the level of syntax - a total of 231 (92.4%); no response - 10; mistaken choice - 9.

Second best total of answers: the semantic level - a total of 208 (83.2%) correct answers; no response - 16; mistaken choice - 26.

Third place: the phonological level - a total of 205 (82.0%) correct answers; no response - 17; mistaken choice - 47.

The level of morphology: a total of 188 (75.2%) correct answers; no response - 16; mistaken choice - 46.

The level of orthography: a total of 186 (74.4%) correct answers; no response - 17; mistaken choice - 47.

On the whole, regardless of the linguistic level concerned, correct answers were scored in 81.5% of instances, mistaken choice was observed in 12.9%, and there was no response in 5.6%.

3. Composition results

The majority chose to write on the topic of "Hy School" - 18; many also wrote on "My Homeland Yugoslavia" - 14, "Hy Home" was selected by 5, "My New Homeland" by 4.

Some general characteristics of the compositions: deficient vocabulary; recurrent stereotypes; even when concepts are aptly

used, lack of originality prevails. The standard of literacy is generally equally low in most children.

Some positive features: correct agreement person and gender -78.0%; eg. /pi. and cases - 65.8%.. Correct conjugation (verbs) 75.6% correct case syntax - 58.5%. Relatively few errors: loss of consonants - 12.2% capitalization – 29,3%; 6/6 distinction – 39%; correct decision on whether words should be written separately or jointly - 34.2%; assimilation - 24.4%; correct ě-reflex - 43.9%. Some examples of L₁-L₂ interference at all linguistic levels are also presented.

Comparison of L₁ competence as exhibited in the multiple-choice test and in the compositions: a passive grasp of the language (the level of recognition) is more frequently observed than its active application.

Centar za istraživanje migracija i narodnosti, Zagreb